

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรของชุมชนปากกะญอ: กรณีศึกษาบ้านหนองหลัก ตำบลตะเคียนปม อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษาที่มุ่ง ค้นคว้าวิจัย กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่มีการสืบทอดกระบวนการเรียนรู้จากอดีตถึงปัจจุบันของชุมชนปากกะญอบ้านหนองหลัก มีวัตถุประสงค์ 3 ประการดังนี้ 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรของชนเผ่าปากกะญอ บ้านหนองหลัก ตำบลตะเคียนปม จังหวัดลำพูน 2) เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรชนเผ่าปากกะญอ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรชนเผ่าปากกะญอ โดยใช้การศึกษาในเชิงคุณภาพกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านหนองหลัก จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหมอพื้นบ้าน และกลุ่มผู้รับการถ่ายทอด

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 บริบทชุมชน

บ้านหนองหลักเป็นชุมชนในชนบทและมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางชีวภาพ โดยเฉพาะพืชสมุนไพรในท้องถิ่น ประชากรเป็นชาวเขาเผ่าปากกะญอ (กระเหรี่ยง) ตั้งรกรากถิ่นฐานเป็นระยะเวลายาวนาน คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นให้ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพากัน มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับป่าและพืช เช่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกสร้างบ้าน ความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องผี และคาถาอาคม

วิถีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพืชสมุนไพรประเพณีการเรียกขวัญคืนจากต้นไม้ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกิด เป็นต้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการเจริญเติบโตของพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด ความสัมพันธ์ระบบเครือข่ายดีส่งผลต่อกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาในการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับความเจ็บป่วยและการใช้พืชสมุนไพร ความสัมพันธ์ของชุมชนปากกะญอ

กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตจริง ผ่านการเรียนรู้ และกระบวนการสืบทอดทางภูมิปัญญา

5.1.2 ภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรของ ชนเผ่าปกากะญอ บ้านหนองหลัก ตำบลตะเคียนปม

ภูมิปัญญาการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรในชุมชนแห่งนี้ เป็น การจัดการเชิงผสมผสานระหว่างการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่อาศัยพิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม เป็นฐานสำคัญ ผสมผสานกับแนวคิดการจัดการที่ลดการพึ่งพิงพิธีกรรมแต่ด้วยเหตุผลที่ชัดเจนขึ้น ชุมชนมีการจัดสรรพื้นที่ที่ชื่อง่เกี้ยวและดูแลรักษาสมุนไพรเพื่อ ให้ทุกคนครบถ้วนสะดวกในการ นำสมุนไพรมาใช้ มีการสืบทอดภูมิปัญญาในการใช้พืชสมุนไพรเพื่อประโยชน์ต่อการใช้ในชีวิต ประจำวัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการรักษาอาการเจ็บป่วยของแต่ละครอบครัว การแนะนำ วิธีการรักษาต่างๆ มีการช่วยเหลือ เสาะหาด้วยสมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย

5.1.3 กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืช สมุนไพรชนเผ่าปกากะญอ

กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร ธรรมชาติของภูมิปัญญา เป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง จากการศึกษาพบว่า กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญามีการถ่ายทอดและสืบทอด โดยผ่านครอบครัว เครือญาติ หมอพื้นบ้าน และผู้ที่เคยเจ็บไข้ได้ป่วย ผ่านการรับรู้ เรียนรู้ ทดลอง ปรับปรุง และการประยุกต์ใช้ มีการสืบทอดทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมโดยผ่านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม และ ระบบอาวุโส ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนชาวปกากะญอ มีธรรมชาติแวดล้อมในการดำรง ชีวิต วิถีคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศ การพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์ กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่ได้อาศัยอยู่ในระบบ นิเวศนั้นๆ ความเข้าใจและการพึ่งพิงจึงนำไปสู่การจัดการที่ตอบสนองของความต้องการในการดำรงชีวิต มีผลต่อการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญา

จากการศึกษาพบว่าผู้ที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรในชุมชน คือ หมอพื้นบ้าน เพราะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการใช้สมุนไพรเพื่อ แก้ปัญหาและรักษาความเจ็บป่วยให้กับคนในชุมชนเป็นเวลานานเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ เป็นกระบวนการสืบทอดอยู่ตลอดเวลา ลักษณะการสืบทอดภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรของชุมชนแห่งนี้เกิดจากการ รับรู้ เรียนรู้และการจดจำ ทดลองใช้จนมีประสบการณ์และ

กลายเป็นผู้สืบทอดต่อคนรุ่นหลังต่อไปส่งผลให้เกิดการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร เพื่อให้เกิดความคงอยู่ ทั้งชนิดและจำนวนของพืชสมุนไพร เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน จากการศึกษาการเสาะแสวงหาสมุนไพรของหมอพื้นบ้าน มักจะนำสมุนไพรมาขยายพันธุ์ การขยายพันธุ์สมุนไพรในชุมชนแห่งนี้มีหลากหลายวิธีการ เช่น การขยายพันธุ์สมุนไพรภายในป่า ตามแหล่งธรรมชาติที่พบ และการนำมาปลูกบริเวณรอบๆ บ้าน และภายในชุมชนเพื่อความสะดวกในการใช้ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มปริมาณให้มีมากยิ่งขึ้น การขยายพันธุ์สมุนไพรโดยหมอพื้นบ้าน จึงเป็นการแพร่กระจายความหลากหลายของพืชสมุนไพร เพราะได้มีการนำพันธุ์สมุนไพรมา เพาะเลี้ยง คัดเลือกพันธุ์ และแพร่พันธุ์ออกไป นอกจากนี้จะทำการขยายพันธุ์ด้วยตนเองแล้วยัง เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร เช่น สอนให้รู้จักลักษณะ ทางกายภาพ วิธีการเก็บ วิธีการใช้ และวิธีการอนุรักษ์พืชสมุนไพรแก่บุคคลในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านและบุคคลในชุมชนได้รู้จักและเห็นคุณค่าของพืชสมุนไพร

กล่าวโดยสรุปว่า กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร เป็นกระบวนการซึ่งผ่านกระบวนการเรียนรู้สั่งสมประสบการณ์ ถ่ายทอดสืบทอดกันมา เป็นวิถีชีวิตที่มีการใช้สมุนไพร ส่งผลให้เกิดการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในด้านการใช้พืชสมุนไพรในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ บิดามารดา หมอพื้นบ้าน หรือผู้มีความรู้ทางด้านการใช้สมุนไพร ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ ความรู้ในการใช้พืชสมุนไพรเริ่มตั้งแต่การเรียนรู้อาการป่วยของโรคแต่ละชนิด การเรียนรู้ชนิดของสมุนไพร สรรพคุณทางยา วิธีการเก็บและแหล่งที่อยู่ของสมุนไพร วิธีการนำมาใช้ วิธีการแปรสภาพสมุนไพรชนิดต่างๆ ผ่านการสังเกต การทดลองใช้ การเลือกสรรและสั่งสมสืบทอดสู่คนรุ่นลูกหลาน เพื่อแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วย จึงทำให้การใช้สมุนไพรยังคงดำรงอยู่ในชุมชนแห่งนี้

5.1.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรชนเผ่าปกากะญอ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร เป็นผลมาจากการรับ ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีปฏิบัติตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ ที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ที่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนาของรัฐ ตัวอย่าง เช่น ด้านสาธารณสุขที่มีการเข้ามาของระบบการแพทย์สมัยใหม่ การเข้ามาของยาแผนปัจจุบันที่มีผลต่อพฤติกรรมการรักษา และบำบัดความเจ็บป่วยและการดูแลสุขภาพของผู้คนในชุมชน

บางส่วน ส่งผลกระทบถึงภูมิปัญญาดั้งเดิม การปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตในชุมชนที่มีการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ซึ่งมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนโดยเฉพาะแรงงานในกระบวนการผลิตซึ่งส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาและมีผลทำให้ความหลากหลายพืชสมุนไพรลดลง จะอย่างไรก็ตาม ชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักมีการจัดระบบสังคมวัฒนธรรมที่ผสมผสานที่มีการผนวกกันระหว่างความรู้ดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่ได้อย่างลงตัวมีกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาตามแบบฉบับของชนเผ่าปกากะญอมีผู้รู้และปราชญ์ในชุมชนทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา และมีเป้าหมายเพื่อวิถีแห่งการดำรงอยู่อย่างมีความสุขในชีวิตประจำวัน อันเป็นปัจจัยภายในชุมชนที่เกื้อหนุนและส่งเสริมให้การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพรในชุมชนแห่งนี้ได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปว่าปัจจัยที่สำคัญในเรื่องของวัฒนธรรมชนเผ่าที่เกี่ยวข้องกับ

กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร คนในชุมชนยังเห็นและให้ความสำคัญต่อ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อดั้งเดิม การจัดการความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนแห่งนี้ยังเป็นไปเพื่อการนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาที่กล่าวมาเป็นกระบวนการที่ ก่อร่างสร้างตัวขึ้นจากความเข้าใจอย่างชัดเจนในสรรพสิ่งและสรรพชีวิตต่างๆ ที่ก่อให้เกิด การดำรงอยู่และการแตกดับไปในระบบนิเวศนั้นๆ นำไปสู่การบริหารจัดการ การปรับแต่ง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศนั้นอย่างยั่งยืน งานวิจัยชิ้นนี้เป็นสิ่งยืนยันในความเข้าความสำคัญและจำเป็นของทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลัก ซึ่งส่งผลให้เกิดกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาและกระบวนการจัดการด้านความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืน”

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการพัฒนาและเป็นกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาบนพื้นฐานสัมพันธ์ภาพอันแน่นแฟ้นระหว่างธรรมชาติกับชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับชุมชน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความหลากหลายพืชสมุนไพรในชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักพอสรุปได้ 3 ด้านที่สอดคล้องกันคือ

1. ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับคน นั่นคือ ความเป็นสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้าน ที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อยามเจ็บป่วย การเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับความเจ็บป่วยและพืชสมุนไพร การเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นการสร้างความคุ้นเคยและกระชับแน่นแฟ้นกันในหมู่เครือญาติเดียวกัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้น การเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตของตนเอง พืชสมุนไพรเป็นทรัพยากรชีวภาพที่ตอบสนองในการรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วย และยังมีบทบาทคุณค่าอีกหลายประการตามความต้องการของผู้ใช้ เช่น พืชอาหาร พืชพิธีกรรม พืชใช้สอยต่างๆ ซึ่งวิธีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายรูปแบบและวิธีการนำไปสู่การจัดการเพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพรตามระบบนิเวศต่างๆ ทั้งที่สรรคส์สร้างขึ้น เช่น บริเวณรอบบ้าน และการจัดการพืชสมุนไพรตามธรรมชาติ เช่น การจัดการป่าชุมชน เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษกับมนุษย์ เพราะความมนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยให้ ดังนั้นเพื่อดำรงรักษาสภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้สร้างจากความคิดคำนึงของตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นจักรวาลวิทยาที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์และได้ถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง โดยอาศัยประเพณี พิธีกรรมเป็นสื่อประกอบ และมีการปฏิบัติสืบเนื่องที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเชื่อมาจนถึงปัจจุบัน

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยงที่มีความลุ่มลึกในการปกครองตนเอง ให้อยู่ได้บนความพอดีระหว่าง วิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะของตนเองผ่านระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน ในลักษณะของการอนุรักษ์พืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เข้าทำนองแนวเดียวกับแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศของ Rambo (อ้างใน ลำแพน จอมเมือง, 2540) ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ที่มีโครงสร้างทางสังคมไปประกอบด้วยหน่วยต่างๆ โยงยึดเชื่อมต่อกันไปมา ผ่านระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เป็นต้น ซึ่งเริ่มจากปัจเจกชนครอบครัว กลุ่มและองค์กรต่างๆ กับสังคมพืชหรือต้นไม้ซึ่งมีโครงสร้างของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต เชื่อมโยงกันด้วยวงจรอาหารและแร่ธาตุ โดยที่สังคมมนุษย์กับสังคมพืชหรือต้นไม้ อาจเป็นได้ทั้งการส่งเสริมและการทำลายซึ่งกันและกัน แต่สำหรับในชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักแห่งนี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงของการส่งเสริมซึ่งกันและกันมากกว่าการทำลาย เพราะในสังคมชนเผ่าปกากะญอ มีระบบคิด ระบบคุณค่า ที่มีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

ธรรมชาติมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง และมนุษย์อยู่ภายใต้การคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยเช่นกัน มนุษย์จึงต้องนอบน้อมต่อธรรมชาติ ซึ่งอาจเรียกโดยรวมว่าเป็นอุดมการณ์สำนึกของชุมชนปกากะญอ ในการใช้ชีวิตที่สมดุลกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักเป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมพร้อมที่จะอำนวยความสะดวกต่อคนในชุมชนและนอกชุมชนอย่างเต็มเปี่ยมด้วยคุณภาพและปริมาณ แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่ก็ไม่มากมายนักและถือได้ว่าอยู่ในขั้นที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจะสามารถฟื้นคืนตนเองได้ทันกับความยากได้ยากมีของมนุษยชาติ ยิ่งไปกว่านี้ ชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลัก ยังเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ยังคงยึดถือและปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดเรื่อยมา แม้ว่าจะระยะเวลาที่ผ่านมาจะส่งผลกระทบต่อประเพณี ความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ คงอยู่ ดับสูญหรือเปลี่ยนแปลงไปตามชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักแห่งนี้ได้สื่อความหมาย หรือสื่อสารข้อมูลความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะของตนเอง ด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร ผ่านทางกระบวนการสืบทอดหรือส่งต่อภูมิปัญญาชาวบ้านจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งหรือจากบุคคลหนึ่งสู่อีกบุคคลหนึ่งอย่างพอเหมาะพอควรกับตัวบุคคล หัวใจเวลาและสถานการณ์ปัจจุบันได้ผันแปรไปตลอดเวลาตรงกับแนวคิดของ ธวัช ปุณโณทก (2531) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้หมายถึง เพียงการศึกษาในอดีตเท่านั้นแต่หมายถึง ศักยภาพของชาวบ้านในการประสานความรู้ใหม่ๆ ประสพการณ์ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่เพราะภูมิปัญญายุคหนึ่งสมัยหนึ่ง ย่อมมีการแปรเปลี่ยนไปตามพัฒนาการ การรอบรู้ของสังคม ในขณะที่เดียวกัน ปกรณ์ จริงสูงเนิน (2536) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาที่แท้จริงนั้นต้องประกอบด้วยความรู้สำคัญใน 3 ประการ คือ 1) ความรู้ลึกซึ้งรับผิดชอบต่อส่วนรวม 2) ความเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน 3) ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีหรือเทคนิควิธีการต่างๆ อย่างเช่น กรณีวิธีคิดเกี่ยวกับความเจ็บไข้ได้ป่วยและการใช้พืชสมุนไพรของชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักที่กล่าวไว้แล้วอย่างละเอียดในบทที่ 4

ชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา ด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร ด้วยการเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าของผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้าน ตำรา และประสบการณ์ตรง ที่พบเห็นการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยการใช้สมุนไพรของคนรอบข้างหรือนำมารักษาโรคของตนเอง แล้วถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวนี้ให้บุคคลในครอบครัว เครือญาติหรือคนใกล้ชิดที่ไว้ใจได้ ผ่านรูปแบบวิธีการต่างๆ ที่หลากหลาย เช่น โดยการสอน การไปขอคำปรึกษาและจดจำ หรือบอกเล่าสืบต่อกันไป ยังคงเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ใช้และกลุ่มผู้ถ่ายทอดกับกลุ่มผู้สนใจหรือผู้รับการสืบทอด โดยการปฏิบัติจนเห็นจริง มากกว่ารูปแบบสมัยใหม่ที่มีการเรียนรู้ผ่านแหล่ง

สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ภายนอกชุมชน ซึ่งเข้าทำนองเดียวกับ แนวคิดของ ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2535) ที่ศึกษาระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือพบว่าระบบการถ่ายทอด การเรียนรู้ เริ่มกันในครอบครัว โดยใช้วิธีสอนและให้ปฏิบัติจริงไปพร้อมๆ กัน ผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดคือผู้ใหญ่ ในครอบครัวที่มีความรู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ส่วนผู้เรียนรู้หรือผู้สืบทอดคือ ลูกหลาน หรือ เครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพการงานของคนในชุมชนรุ่นก่อน และเมื่อ ผู้เรียนมีความชำนาญแล้วก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดหรือผู้สอน คนในรุ่นต่อไป เพราะกระบวนการ เรียนรู้ตามธรรมชาติหรือในแนววิถีชีวิตไม่ได้มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้จัด ไม่มีสถาบันใดๆ รับผิดชอบ แต่ เป็นกระบวนการขัดเกลาหรือกล่อมเกลาทางสังคม ตามแนวคิดของ วิชัย ตันศิริ (2536) ตูลวัตร พานิชเจริญ (2536) และ Broom and Phillip (อ้างใน ถวิล ธาราโกชน, 2532) สำหรับ รูปแบบวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย เช่น การถ่ายทอดให้ กับเด็กจะต้องสนุกสนาน ไม่ซับซ้อน มีการละเล่น เกม ปริศนา เล่านิทาน และลองทำ แต่การ ถ่ายทอดให้กับผู้ใหญ่จะใช้วิธีการบอกเล่า พิธีกรรม และการแสดงมหรสพต่างๆ ตามแนวคิดของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2531) เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคนิควิทยา พื้นบ้าน หรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน (Local Wisdom) มีการสืบทอดส่งต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึง คนรุ่นปัจจุบันและอนาคต ได้ก็ด้วยกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชนตามแนวคิดของ อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2540)

ชุมชนปกากะญอบ้านหนองหลักเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีความสมดุลของการจัดการกับ สองปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อกับวิถีปฏิบัติหรือ เป้าหมายการนำภูมิปัญญาไปใช้ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ วิถีปฏิบัติตาม วัฒนธรรมสมัยใหม่กับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก จึงบังเกิดผลให้ชุมชนมีการพึ่งตนเอง มากยิ่งขึ้น และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกชุมชนลงตามลำดับ รวมถึงเกิดเครือข่ายพลังชุมชน ในการเรียนรู้ปรากฏการณ์ทางสังคมเพื่อคงไว้ซึ่งภูมิปัญญา ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ดั้งเดิมทั้งในเรื่องของการจัดการกับคนในชุมชน การอนุรักษ์หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติ หรือความหลากหลายของพืชสมุนไพรอย่างรู้เท่าทันโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ตามแนวคิด ของ เสรี พงศ์พิศ (2532) ที่กล่าวได้ว่า เครือข่ายเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน บุคคล ระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน ซึ่งแบ่งออกตามพื้นที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และ ประเทศ ตามประเด็นเนื้อหาหรือปัญหาต่างๆ เพราะในอดีตชาวบ้านมีเครือข่ายอยู่แล้วแต่เป็น เครือข่ายเฉพาะในระดับบุคคล ครอบครัว หรือระดับเครือญาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานความคิดมาจากการแสวงหาหลักประกันชีวิต หลักประกันสุขภาพให้แก่ตนเองละครอบครัว เข้าทำนองเดียวกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2536) ที่ทรงเลือก.

วิธีการที่ประหยัดและเรียบง่ายเสมอ ไม่ทรงโปรดวิธีการเติบโตหรือความก้าวที่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากเกินไปและทรงไม่สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อสร้างสิ่งที่ใหญ่โตซับซ้อนเกินความจำเป็น ด้วยทรงมีจุดมุ่งหมายก็คือ การเติบโตภายในตนเองที่ละน้อย จากฐานที่ค่อยๆ ก่อสร้างขึ้นอย่างแข็งแกร่งมั่นคง เพราะพระองค์ทรงเห็นว่านี่คือการเติบโตที่แท้จริงและถาวรของบุคคลชุมชนและประเทศชาติอันเป็นแนวทางหนึ่งของการพึ่งตนเองที่สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ เช่น กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2532) อภิชาติ ชาวสะอาด และคณะ (2538) และธรรมา ช่อนชมจันทร์ (2536) ที่มีประเด็นเนื้อหาว่ากันว่า การพึ่งตนเองนั้นมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกันทั้งทางด้าน ระบบประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ สติปัญญาและอำนาจการตัดสินใจ โดยบุคคลหรือกลุ่มจะประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้โดยอิสระ เพื่อให้บรรลุหลักประกันของการดำรงชีวิตในเรื่องของการดูแลสุขภาพสภาพ และไม่ปกปิดตนเองจากโลกภายนอกในเรื่องของระบบของการผลิต

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการความหลากหลายของพืชสมุนไพร ภาครัฐควรให้การสนับสนุน เครือข่าย องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง และส่งเสริมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน ตัวอย่างเช่น ป่าสะดือ ที่อาจสูญหายไปในอนาคต พร้อมกับการพัฒนาทางด้านสาธารณสุข
2. ส่งเสริมและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้าน และเชื่อมั่นในพลังชาวบ้านหรือพลังชุมชนในการแก้ปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน ร่วมกันฟื้นฟูวิทยากรและเทคโนโลยีพื้นบ้าน เพื่อให้ชุมชน ตระหนักถึงบทบาทและศักยภาพของตนเอง ตามวิถีประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชน

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษาประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งคือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งหรือพลังชุมชน กับการใช้ภูมิปัญญากับความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพร